

Харківська академія неперервної освіти

Кафедра методики дошкільної та початкової освіти

Граємось зі звуками та словами, щоб навчання грамоти було успішним

*Сосницька Н. П., старший викладач
секції розвивального навчання*

**Шановні батьки
першокласників, вітаю вас!**

Сподіваюся, що ви та ваші діти в безпеці.

Багатьом першокласникам непросто починати навчання навіть очно. Новий колектив, новий педагог, нові вимоги, нова діяльність... На адаптацію потрібно не один місяць.

А як же початківцю навчатися дистанційно?

А якщо ще й додаються стреси, переживання...

Складно вчителям, дітям, батькам учнів, але мусимо долати труднощі – дітям необхідно вчитися, розвиватися.

Від батьків сьогодні залежить дуже багато: і психологічний стан дитини, і інтелектуальний розвиток, і розвиток особистості в цілому.

Лише добре налагоджена взаємодія дитина – педагог – батьки сприятиме досягненню бажаних результатів.

Сподіваюся, що поданий матеріал знадобиться вам для успішного опанування грамоти вашим / вашою сином / дочкою.

Бажаю вам і вашій дитині приємного й успішного навчання граючись. Гра – природна потреба першокласника.

Забезпечення умов для успішного формування грамоти в першокласників

Шановні батьки, що, на вашу думку,
забезпечує належні умови для
ефективного формування грамоти
в першокласників?

З чого слід починати?

Чи повинні діти «дружити» зі звуками?

Без звуків ні туди ні сюди

- У школах навчання грамоти здійснюється через визначення «роботи» букви: який саме звук чи звуки позначає літера.
- Тому дитина повинна до цього навчитися «працювати» зі звуками, «чути» їх: називати звуки поспіль у вимовленому слові, характеризувати їх, визначати межі складу, словесний наголос – здійснювати звуковий аналіз.

Звуковий аналіз на порожньому місці - складно

- Перед звуковим аналізом добре було б погратися зі звуками. Це цікаво, захопливо.
- **Пам'ятаймо**, що гратися починаємо **за згоди** дитини і граємося доти, **доки дитина хоче**. В іншому разі матимемо зворотний результат.
- Під час гри дитина повинна відчувати лише **позитивні емоції**. Критика ігрових дій дитини з боку дорослих є недоречною.

**Використання
дидактичних ігор
для підготовки
до звукового аналізу,
для вдосконалення знань
про звуки**

Нам знадобляться деякі
терміни

Фонематичний слух

- Фонематичний слух – це вид слуху, який забезпечує розрізнення звуків мовлення як фонем і правильну вимову, а також сприйняття та розуміння змісту слів. Фонематичний слух є тонким систематизованим слухом, що має здатність здійснювати операції розрізнення й розпізнавання фонем, які складають звукову оболонку слова.

Орфоепія

- **Орфоепія (ортоепія)** – система загальноприйнятих правил літературної вимови якої-небудь мови.
- **Орфоепічні норми** — літературні норми вимови звуків і звукосполучень, наголошення складів.
- **Транскрипція** - точне передавання на письмі звуків якоїсь мови за допомогою умовних літер та спеціальних графічних знаків незалежно від графічних і орфографічних норм, що історично склалися в даній мові; система таких літер і знаків.

Шановні батьки!

- Для ефективного формування фонематичного слуху пропоную низку ігор.
- Почнімо з універсальної вправи, яку я назвала «Світлофор». Її можна використовувати не лише для формування фонематичного слуху. Вправа буде доречною для формування інших мовних знань, а також знань з інших галузей.

Світлофор

Вправа “Світлофор”

Дитина в провідній руці тримає «світлофор» – елемент одного кольору: зелений сигнал або червоний.

Для формування дії контролю та самооцінювання доречно використовувати й «жовте світло», що сигналізує «не знаю», «сумніваюся», «прошу допомоги». Цей сигнал дитина тримає в непровідній руці.

На завдання «пропускати» лише слова, наприклад, зі звуком [ч] дитина повинна піднімати «зелене світло», коли чує відповідні слова, або бачить картинки чи предмети, або чує та бачить картинки (залежно від рівня знань про предмети та їх назви), і не піднімати, коли слово не містить цього звука.

Аналіз ситуації обов’язковий у разі помилки.

Яким звукам потрібно приділяти особливу увагу?

- Звичайно, насамперед тим, які є проблемними для дитини.
- Наприклад, якщо дитина замінює шиплячі ([ж], [ш], [дж̣], [ч]) свистячими ([з], [с], [дз̣], [ц]), то потрібно «ловити» саме ці звуки.
- Низка слів повинна містити звуки, які потрібно диференціювати.

Набори слів для розрізнення шиплячих та свистячих звуків

- Завдання: «Пропускай слова зі звуком [ш]».
- Шуба, сумка, солома, щастя, дощ, сом, рис, слон, космос, дошка, плащ, рослина, шибка, обшивка, сливка.
- *Примітка.* Буква щ позначає звуки [ш ч] ([ш ч у к а]) або [ш ч'] ([ш ч' і т к а]) .
Підкреслені слова містять звук [ш].
Шибка - скло в рамі вікна, дверей.

Набори слів для розрізнення шиплячих та свистячих звуків

- Завдання: «Пропускай слова зі звуком [дж̌]».
- Жирафа, джерело, жем, жир, часник, джміль, жасмин, джин, джинси, жарт, джмелик, жаба, заджеркотіти, ходжу.
- *Примітка.* Букви дж поспіль не завжди позначають звук [дж̌]. На стику префікса та кореня відбувається складний процес уподібнення: [п' і дж̌ ж иє ви ти] (підживити). Таких слів не слід давати для аналізу дітям першого класу.

Підкреслені слова містять звук [дж̌].

Заджеркотіти - почати джеркотіти. *Джеркотіти* - видавати уривчасті дрижачі звуки; цвірінькати, щебетати, цвірчати, сюрчати (про птахів і комах).

Набори слів для розрізнення шиплячих та свистячих звуків

- Завдання: «Пропускай слова зі звуком [ч]».
- Число, цифра, цирк, щастя, дощ, палац, цех, дочка, плащ, цигани, чистий, щирий, зачистити, часник, чапля.
- *Примітка.* Буква ч позначає звуки [ч] ([ч а с]) або [ч'] ([ч' і т к о]).
В усіх підкреслених словах є звук [ч] – твердий, глухий, шиплячий.

Набори слів для розрізнення шиплячих та свистячих звуків

- Завдання: «Пропускай слова зі звуком [дз̎]».
- Дзеркало, зелений, дзвоник, зволікати, задзвеніти, задзеркалля, зазвичай, дзиґа, дзижчати, зичити, зазирати, дзиґлик, зерно, дзеркальний.
- *Примітка.* Букви дз поспіль не завжди позначають звук [дз̎]. На стику префікса та кореня відбувається складний процес уподібнення: [п' і дз̎ земний] (підземний). Таких слів не слід давати для аналізу дітям першого класу. Підкреслені слова містять звук [дз̎].

Завдання: «Пропускай слова зі звуком [дз̑]»
(продовження)

- *Зволікати* - повільно що-небудь робити; не поспішати з чимось (одне із значень).
- *Дзиґа* - дитяча іграшка у вигляді кулі на осі, яка при швидкому обертанні утримується у вертикальному положенні.
- *Дзижчати* - видавати одноманітні дрижачі звуки при польоті (про комах).
- *Зазирати* – заглядати.
- *Дзиґлик* – стілець.

Які ще завдання доречні для вправи
“Світлофор”?

Пропускаємо (не пропускаємо) лише
слова:

- 1) зі звуком [ц'] ([р], [л], [г], [р']...);
- 2) з м'якими приголосними;
- 3) правильно вимовлені;
- 4) з наголошеним першим складом
тощо.

Вправа «Світлофор» -універсальна

- Вправу можна використовувати для вдосконалення одночасно лексичних та природознавчих знань, розвитку логічного мислення, уваги тощо.
- «Пропускай лише назви квітів (дерев, овочів, фруктів, посуду, страв, одягу, взуття, птахів, хижаків, риб, планет тощо)».
- Наприклад: «Пропускай лише назви посуду».
- Сковорода, каструля, пательня, серветка, ганчірка, чашка, плита, чайник, кава, глечик, склянка, супниця, салатниця, тарілка, миска, цукорниця, салат, салатниця.

Гра «Потяг»

Мета гри: формування фонематичного слуху, орфоепічного мовлення.

Учасники гри: дитина, інші члени родини, сусіди та ін. 1-й — «локомотив»; 2-й, 3-й... — «вагончики»; хтось із дорослих, хто найкраще орієнтується в орфоепії, — «диспетчер».

Хід гри: «локомотив» називає слово, «потяг» починає рухатися (кожен «вагончик» «зчеплений» з попереднім за допомогою однієї руки)», перший вагончик добирає та озвучує інше слово, що починається таким звуком, яким закінчилося попереднє, і т.д.

«Диспетчер» стежить, чи не виникає «аварійна ситуація». У такому разі потяг зупиняється і виправляють помилку.

«Потяг» може рухатися по вірьовці, краях килима, без визначених «колій».

Варіативність гри

- Ця гра може бути настільною. Бажано мати багато предметних картинок. Поїзд «будують» з картинок – кожен учасник гри вибирає одну картинку і кладе за попереднім «вагоном».
- Картинки можуть бути всі викладені так, щоб їх усіх було видно. Саме так доречно починати гратися з дитиною.
- Коли дитина стає більш вправною, можна грати й так, як у доміно чи в карти: роздати наосліп частину картинок, а потім добирати чи всі картинки відразу роздати. Визначається переможець.

Варіативність гри

- Настільну гру можна організувати й без предметних картинок. Їх можна замінити написаними словами. Цей варіант підійде не лише для дітей, які вже вміють читати, а й для тих, хто лише вчиться або навіть зовсім не вміє читати. У такому разі важливо озвучувати слова.
- Якщо дитина ще не читає зовсім, то першими й останніми не можуть бути літери: *я, ю, є, ї, ь*. Ми орієнтуємося на перший та останній звук у слові, а не на букву.
- Зміст гри може бути аналогічним грі з предметними картинками.

Варіативність гри

- Настільну гру можна організувати й із чистими прямокутниками. Гравець записує своє слово друкованими буквами та викладає.
- Цей варіант підійде не лише для дітей, які вже вміють читати, а й для тих, хто лише вчиться. Слово дитина або сама пише, якщо може, або їй допомагає хтось, або повністю записує хтось старший.
- Важливо заохочувати дітей виправляти помилки. Наприклад, після слова *сад* дитина запропонувала слово *тин*. Слід допомогти дитині правильно вимовити [сад] і спонукати замітити *тин*, наприклад, на дах.

Підказування

- В українській мові кінцевий парний дзвінкий приголосний звук зберігає свою дзвінкість: [сад], [дуб], [приз], [ґедз'], [н' іж].
- В українській мові низка твердих приголосних звуків ([д], [т], [з], [с], [дз], [ц], [л], [н]) уподібнюються за м'якістю перед м'якими або пом'якшеними: [д' н'і], [рад' іс' т'], [с' в' іт].
- Слід уникати слів, що починаються збігом приголосних, перший з яких уподібнився за м'якістю: [с' н' і г], [с' т' і л], [с' в' ато], [ц' в' ах] тощо. Якщо ви не знаєте, чи відбувається в певному слові уподібнення чи ні, то його не використовуйте.
- У цій грі ми робимо акцент на перший та останній звуки, тому вони повинні звучати відповідно до написання. Першокласникам не слід аналізувати, записувати під диктування і навіть списувати слова, у яких написання не збігається з вимовою.

Застерігаймо себе від типових помилок

Неправильно	Правильно
Змія - ялинка	Змія - автобус
Земля - яблуко	Земля - алея
Сіль - липа	Сіль - літо
Стіл - літера	Стіл - липа
Сад - тато	Сад - дах

МОЖЛИВІ «ПОТЯГИ»

- Місто – олень – ніс – слон – нитка – автобус – сукня – алея – автомобіль – лялька – абетка – араб – бик – клоун – намисто – оберіг.
- Яблуня – автор – рись – сік – кит – тин – низ – зима – автонавантажувач – число – олівець – ціп – пензель – ліс – собака – Австралія.
- *Проблема.* В українській мові багато слів закінчується на [а], але мало слів, що починаються на [а]. Тому доведеться часто завершувати один поїзд та починати будувати наступний.
- *Порада.* Пропонуйте перше слово не на [а]. Домовляйтеся надавати перевагу словам, які не закінчуються на [а].

Гра «Магазин»

Мета: формування фонематичного слуху, удосконалення вміння визначати кількість складів, звуковий склад слова.

Ролі: продавець, покупець, аудитор (за бажанням).

Матеріал: товари (іграшки, муляжі, інші предмети), гроші (предметні картинки).

Хід гри: покупець купує певний товар за визначеною ціною (однакова кількість складів, однакова кількість звуків, однакові перші звуки, однакові останні звуки, наявний певний звук, звуки тощо). На «купюрі» має бути зображений відповідний предмет. Аудитор (-и) констатує (-ють) правильність здійснення акту купівлі-продажу.

Застерігаймо себе від типових помилок

Неправильно	Правильно
Однакова кількість звуків: дзиґа - книга	дзиґа - стіл
Однакові перші звуки: люк - лижі	люк - лілія
Однакові останні звуки: тінь - тин	тінь - пені
Однакова кількість м'яких приголосних звуків: яблуна – люк; яєчня - диня	Яблуна (2) – лялька (2); яєчня (3) – лілія (3)

«Магазин»

Товар	Ціна	Купюра
лялька	2 м'які звуки та 1 твердий	лійка
лінійка	3 м'які звуки та 1 твердий	їдальня
дзиґа	2 приголосні звуки	як (тварина), яр, джем
машина	3 приголосні звуки	яйце, лілія, щур, дощ, джерело, бджола
м'яч	2 тверді та 1 м'який	пліт, ясен, свиня, жолудь, пальто, сукня, м'ята
плащ	4 приголосні звуки	їдальня, єхидна, мильниця
ведмедик	2-й склад наголошений	корова, машина, свиня, трамвай
поросятко	3-й склад наголошений	колосок, шимпанзе
риба	2 дзвінкі звуки	дуб, зуб
корова	2 дзвінкі та 1 глухий	ложка

Шановні батьки!

Ви помітили, що

- «курюр» має бути більше, ніж «товару»;
- подані слова потребують від дитини особливої уваги, тому що звуки в багатьох з них «добре замаскувалися».

Якщо ваша дитина вже вміє читати чи навіть лише починає вчитися, то в неї зазвичай формується так званий «буквений фетишизм», тобто «поклоніння букві» («бачу букву і нічого не чую»). Така біда часто залишається на все життя.

Першокласникові необхідно добре «подружитися» зі звуками для формування надалі міцних мовних знань (коли наявне глибоке розуміння мовних законів), грамоти та орфографічних умінь.

Придумуймо ігри,
у які залюбки гратимуться
усі члени родини

Гра «Знайди собі друга»

Утворення пар за дзвінкістю-глухістю.

Утворення пар за твердістю-м'якістю.

Орієнтуємося на перші або останні звуки. Робота з останніми звуками важлива для закріплення орфоепічних знань.

Дуб – таксі, булка – пилка, зуб – сир, джаз – час.

Гриб – грип, ліз – ліс, ніж – комиш, сад – кит.

Лук – люк, зірка – зима, літо – липа, дятел – дим.

Син – синь, рис – рись, тин – тінь, стіл – сіль.

“Звуки - наші друзі”

- “Відгадай слово”
- “Хто в якому будинку житиме”
- “Знайди собі пару”
- “Складемо квітку”
- “Сплетемо намисто”
- “Утворимо коло”

Шановні батьки, продумайте можливі сюжети цих ігор.

Дидактичні ігри, спрямовані на формування лексичних умінь

Для формування лексичних умінь можна придумувати багато цікавих ігор

«Що це?»,

«Назви одним словом»,

«Розташуй усе на своє місце»,

«Одягни ляльку на прогулянку»,

«Що зайве?»,

«Що не так?» тощо.

Самі назви спонукають придумувати зміст.

Шановні батьки, ви згодні, що деякі із запропонованих ігор сприяють і розвитку логічного мислення.

Добре було б мати багато предметних картинок, сюжетних картинок, де щось переплутано (грушки на сосні, наприклад), матеріалу для вирізання (одяг для ляльки).

Настільні ігри

- Картинки: одяг, взуття, предмети побуту, шкільне приладдя тощо.
- Надруковані слова на окремих аркушиках.
- Необхідно розмістити слова під картинками.
- I етап: нема ні зайвих картинок, ні зайвих слів.
- II етап: наявність зайвих картинок, зайвих слів, брак картинок, брак слів.

Сучасній дитині дуже важливо вчитися працювати «не за шаблоном», тому в цій грі особливо актуальним є другий етап.

Шановні батьки!

- Запропоновані ігри для формування фонетичних і лексичних знань та вмінь актуальні не лише для добукварного періоду, а й протягом усього першого класу.
- Якщо вам потрібна консультація щодо звукової системи української мови, то ви знайдете її на подальших слайдах.

Звучність	Спосіб творення		Співвідношення тону (голосу) і шуму	Губні		Язикові				Глоткова (фарингальна)
				Губно - губні	Губно - зубні	Передньоязикові		Серед - ньоя - зикові	Зад - ньоя - зикові	
Губні	Зімкнені	Зімкнено- проривні	Дзвінкі	б		д	д'		г	
			глухі	п		т	т'		к	
		Зімкнено- щільніні (африкати)	Дзвінкі			дж	дж'			
			Глухі			ц	ц'			
			Дзвінкі			дж				
			глухі			ч				
Щільніні		Дзвінкі			з ж с ш	з' с'		х	г	
Носові Губні Г										

Парні за дзвінкістю-глухістю

- [б] - [п]
- [д] - [т] [д'] - [т']
- [з] - [с] [з'] - [с']
- [ж] - [ш]
- [дж̌] - [ч]
- [дз̌] - [ц] [дз̌'] - [ц']
- [г'] - [к]
- [г] - [х]

Парні за твердістю-м'якістю

➤ [д] - [д']

➤ [т] - [т']

➤ [з] - [з']

➤ [с] - [с']

➤ [д̑] - [д̑']

➤ [ц] - [ц']

➤ [л] - [л']

➤ [н] - [н']

➤ [р] - [р']

Звук [й'] – непарний
дзвінкий (сонорний),
непарний м'який.

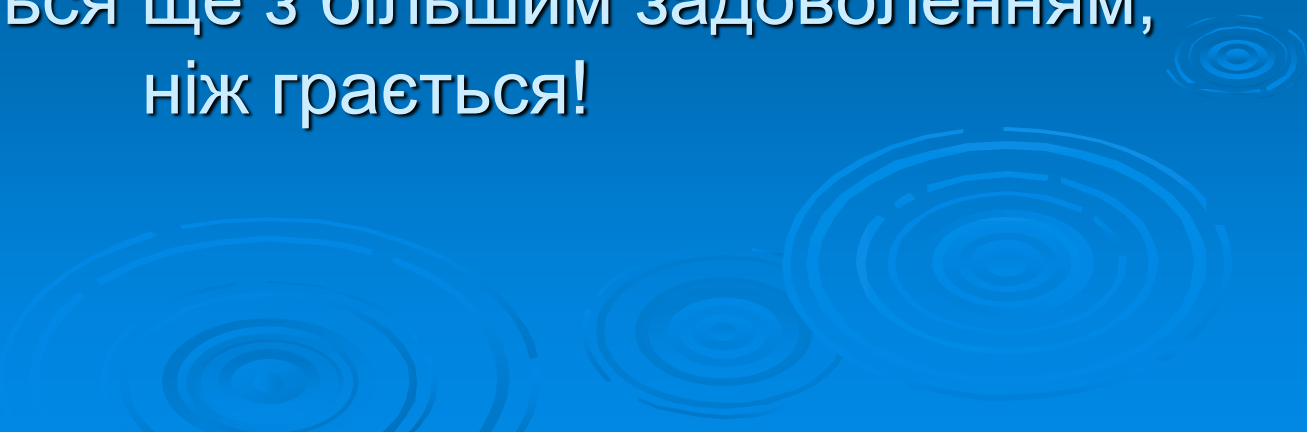
Шановні батьки!

Успіхів вашій дитині!

Творчого натхнення вам для подальшого
зміцнення щасливої сім'ї!

Грайтеся всією родиною, адже ми всі назавжди
залишаємося трохи дітьми.

Хай ваша дитина досліджує світ із радістю!
Хай навчається ще з більшим задоволенням,
ніж грається!

The background of the slide features several sets of concentric circles, resembling ripples in water, rendered in a lighter shade of blue than the background. These circles are positioned in the lower half of the slide, with one set on the left, one in the center, and a larger, more prominent set on the right.

Родинного щастя!

